

УДК 378.016:793.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-93-96

ВОЛЧУКОВА Вікторія Миколаївна –

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8645-573X>

e-mail: vika20.08.74@gmail.com

ТІЩЕНКО Олена Миколаївна –

кандидат педагогічних наук кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3860-4240>

e-mail: lenchik721215@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПОСТАНОВКИ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ МАЛОЇ ФОРМИ В ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МИСТЕЦТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна підготовка майбутнього вчителя хореографії у педагогічних закладах вищої освіти на сучасному етапі розвитку передбачає придбання вмінь та навичок до балетмейстерської діяльності. Одним із пріоритетних та складних завдань балетмейстерської діяльності здобувачів вищої освіти є придбання навичок створення та постановки хореографічних творів малих форм, створення якісного хореографічного репертуару і відповідність його наступним вимогам: доступності віковій категорії, високій художній цінності та ідейності хореографічного твору.

У ХНПУ імені Г. С. Сковороди розширюється коло дисциплін, спрямованих на формування і розвиток у здобувачів вищої освіти високого рівня постановочних умінь і навичок. Формування постановочних умінь в процесі балетмейстерської діяльності у здобувачів передбачає вивчення таких фахових дисциплін у ХНПУ імені Г. С. Сковороди як «Підготовка концертних номерів», «Сценічна майстерність», «Основи композиції та постановки танцю», «Мистецтво балетмейстера». Підготовка здобувачів вищої освіти до балетмейстерської діяльності має багаторівневий процес, який може активно впливати на: 1) формування духовних якостей особистості через цілеспрямовану передачу молоді танцювальних традицій, звичаїв, обрядів різних країн світу в процесі вивчення хореографічних творів малої форми; 2) на естетичну культуру молоді; 3) на розвиток національно-патріотичних почуттів і цінностей; 4) на моральні якості особистості в процесі вивчення творів сучасного, класичного танців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування та розвитку постановочних умінь у здобувачів вищої освіти в процесі балетмейстерської діяльності не одноразово ставали в полі зору багатьох

учених. Серед педагогічних досліджень, проблему особливостей постановки творів на матеріалі народно-сценічного танцю розглядали теоретики хореографічного мистецтва П. Вірський, В. Шевченко, Р. Захаров, К. Василенко, Зайцев. Питання формування та розвитку постановочних умінь у майбутніх балетмейстерів розглядали О. Голдрич, О. Енська, А. Максименко. Найбільш близько проблему особливостей професійної підготовки здобувачів вищої освіти до постановки малих форм танцю досліджено в працях А. Мелехова, О. Пархоменко.

Отже, недостатній рівень розробленості проблеми та необхідність розробки методичних рекомендацій з дисципліни «Мистецтво балетмейстера» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 024 «Хореографія» зумовили вибір теми наукової статті.

Мета статті – виявити та теоретично обґрунтувати ефективні етапи постановки малих форм танцю здобувачами вищої освіти в процесі освоєння дисципліни «Мистецтво балетмейстера».

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура дисципліни «Мистецтво балетмейстера», яка викладається на кафедрі хореографії у ХНПУ імені Г. С. Сковороди для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти містить різноманітні форми організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів. Серед них найбільш дієвими є лекції, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота здобувачів, консультації. Таким чином, особливостями професійної підготовки здобувачів вищої освіти до балетмейстерської діяльності буде грамотне структурно-змістове забезпечення курсу «Мистецтво балетмейстера», яке передбачає формування у майбутніх

хореографів наступних фахових компетенцій [4, с. 7]:

– здатність до балетмейстерської розробки та втілення хореографічних творів;

– здатність розробляти і втілювати авторські хореографічні твори різноманітні за формою, жанром, виражальними засобами з використанням традиційних та новітніх прийомів їх створення;

– усвідомлення синтетичної природи хореографічного мистецтва та багатоманітності його можливих зв'язків з іншими мистецтвами у хореографічному творі;

– здатність створювати хореографічну складову в різних мистецько-видовищних формах.

Навчальною програмою курсу «Мистецтво балетмейстера» передбачено створення та постановка хореографічних творів малої форми в різних видах хореографічного мистецтва.

Дослідник О. Пархоменко під балетмейстерською підготовкою майбутніх учителів хореографів розуміє творчий процес, спрямований на набуття вчителем хореографії теоретичних та практичних знань, що сприяють формуванню балетмейстерських умінь [5, с. 15].

Нами надано визначення поняттю «професійна підготовка здобувачів вищої освіти до постановки малих форм танцю» як процес формування та розвитку знань, умінь та навичок, необхідних для успішного здійснення майбутніми балетмейстерами постановки різних малих форм танцю (соло, дует, тріо, квартет, квінтет, хореографічної мініатюри) в різних видах і жанрах хореографічного мистецтва згідно законів драматургії.

Хореографічні твори малої форми визначаються нами як самостійні хореографічні твори від 1 до 6 виконавців, що побудовані за законами драматургії, які можуть бути образними та сюжетними.

Таким чином, у майбутніх хореографів необхідно формувати такі види постановчих умінь:

– вміння цікаво розповісти тему, ідею, сюжет або короткий зміст танцю, вид, стиль, жанр та форму хореографічного твору;

– вміння донести до виконавців прийоми втілення художніх образів, які присутні в хореографічному творі, володіння акторською майстерністю;

– вміння донести до виконавців в доступній формі особливості музичної форми хореографічного твору;

– вміння створювати різноманітні малюнки танцю та логічні композиційні перешикування і у доступній формі викладати матеріал виконавцям;

– вміння володіння категоріальним апаратом балетмейстера-постановника та навичок грамотно розповісти методику виконання комбінацій, танцювальної лексики та фігур танцю та співвіднести їх з музикою;

– володіти гарним музичним слухом, мати основи музичної грамоти;

– володіти гарними виконавськими вміннями та навичками;

– вміння застосовувати ефективні вербальні, практичні та наочні методи, індивідуальний та диференційний прийоми в балетмейстерській діяльності.

Етапи постановки малих форм танцю:

Після того як постановник створив композицію хореографічного твору, лексику, мізансцени, він може приступити до постановчої роботи з виконавцями, попередньо продумавши його етапи:

Перший етап: розповідь виконавцям теми, ідеї, змісту, сюжетної лінії хореографічного твору, зацікавити виконавців.

Другий етап: прослуховування виконавцями музичного матеріалу хореографічного твору. Надання інформації виконавцям про музичну драматургію, музичну форму хореографічного твору, аналіз характеру і темпу виконання кожної частини твору, музичного розміру.

Третій етап: характеристика балетмейстером хореографічних образів, проведення репетицій з акторської майстерності з виконавцями, розподіл виконавців на сольні партії та кордебалет. Застосування наочного матеріалу (перегляд з виконавцями відеофрагментів художніх, документальних кінофільмів, аналіз літературних творів, репродукцій картин художників з описом художніх образів, які представлені в хореографічній композиції, що вивчається).

Розподілити ролі, персонажів, врахувати при цьому:

– індивідуальні якості виконавців;

– технічні виконавські вміння та навички (вибрати серед виконавців тих, хто віртуозно виконує «обертання», «дрібні вистукування», володіє арсеналом трюкових елементів, гімнастичних та акробатичних вправ для виконання сольних партій);

– зовнішні якості (зріст, виразність обличчя, акторська майстерність).

Четвертий етап: вивчення танцювальної лексики хореографічного твору з виконавцями (окремо із солістами, окремо з іншими виконавцями).

Розучування танцювальної лексики з виконавцями починається з: послідовності розучування рухів:

– рух треба показати без музичного супроводу, а потім під музику;

– якщо багато дрібної лексики – розподілити її на частини, застосувавши метод розчленованого руху;

– вивчити під музичний рахунок кожен частину, потім під музичний супровід;

– повільно під рахунок об'єднати частини, потім під музику, коли буде вивчений увесь матеріал, прискорити темп до потрібного;

– після розучування танцювальної лексики починається робота по втіленню художніх образів, виразності і емоційності виконання лексики в певному образі [7, с. 42].

П'ятий етап: вивчення малюнків танцю, композиційних переходів з виконавцями. Розповісти виконавцям про основні види хореографічних малюнків, які використовуються в даному творі: статичний малюнок, однопланові малюнки (всі виконавці знаходяться на танцювальному майданчику на одному рівні); багатоплановий (виконавці знаходяться на різних рівнях танцювального майданчика); багатоярусні побудови (на плечі одних стають інші виконавці, і відбувається рух по колу); симетричний малюнок (дзеркальне відображення, наприклад два кола); асиметричні малюнки (у таких малюнках виконавці або групи знаходяться на неоднаковій відстані один від одного або розташовуються асиметрично по відношенню до центру сцени) [7, с. 21].

Потім постановник повинен розповісти про художні прийоми композиції на розвиток малюнків танцю, які застосовані в даному хореографічному творі.

Приєм дроблення – малюнок розбивається на менші за кількістю, але зберігає свою форму.

Приєм ускладнення малюнку і композиційного переходу – форма малюнку зберігається, але додаються рухи, положення рук, зміна темпу, зміна костюмів тощо.

Приєм накладення малюнку – один малюнок «накладається» на інший одночасно.

Нарощування малюнку – збільшення кількості виконавців малюнку.

Приєм завершення точки в малюнку – загострення уваги глядача на певному малюнку, яке створює враження досконалості, завершення.

Приєм фотографії – частіше за все використовується в кульмінації, музика звучить, а виконавці стоять у певному малюнку і позі, які виражають головну ідею постановника.

Приєм контрасту – лінійна побудова може змінюватись круговою і навпаки [3, с. 133].

Далі, необхідно при вивченні малюнків танцю виконати наступні дії:

1. Пройти по малюнкам простими кроками композиційні перешикування хореографічного твору з фіксацією малюнків в певних позах, положеннях корпусу.

2. Пройти по малюнку вивченою танцювальною лексикою. Схематично пройти по запланованому малюнку танцю танцювальними рухами (щоб в подальшому можна було б ускладнити лексичну насиченість малюнків танцю).

Шостий етап: відпрацювання виконавської техніки хореографічного твору. Останній етап роботи над хореографічною композицією включає в себе репетиції окремих частин і всього номера в цілому. Удосконалення виконавської техніки, музикальності, емоційної подачі танцюристів.

Таким чином «**виконавська техніка**» – це багатоврівнева система професійних навичок здобувачів вищої освіти, що виникає як результат взаємодії індивідуальних виконавських технік виконавців хореографів, на концептуальному, психічному, зоровому, слуховому та моторно-руховому рівні, яка спрямована на утілення та матеріалізацію виконавцем художньої думки балетмейстера-постановника. Виконавська техніка, як сукупність моторно-рухових, зорових, слухових, психічних та естетичних навичок є засобом передачі художнього задуму глядачам [1, с. 10].

Кожному виконавцю необхідно пропустити хореографічний номер через себе, осмислити свою роль і додати індивідуальності художньому образу. Контрольне виконання постановки дозволяє оцінити результат роботи і порівняти його з самого початку з поставленими завданнями.

Етапами роботи над виконавською технікою є:

1. Постановка хореографічного твору, потім відпрацювання його.

2. Ставити частинами твір і відразу відпрацьовувати.

При постановці хореографічного твору слід мати з собою записані композиційний план за тактами (такти і схеми руху, який рух скільки разів виконується, з якої ноги, положення рук, ніг, композиційні перешикування танцюючих по залу, фіксовані малюнки). Постановник повинен від виконавців вимагати ретельного відпрацювання рухів, яскравої, енергійної подачі матеріалу й характеру танцю.

Наведемо алгоритм постановочної роботи.

Постановка танцювального номеру здійснюється частинами.

Коли номер розучений, поставлений, починаються репетиції (спочатку – робочі репетиції: в залах, потім на сцені; в костюмах;

зведені репетиції (з оркестром, якщо потрібно – з хором).

Наступний етап – прогони хореографічного твору. За ними слідує генеральна репетиція зі світлом, з гримом. Це пробний виступ, де показується попередня версія твору.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, особливостями створення та постановки малих форм танцю майбутніми балетмейстерами є: доступність віковій категорії, висока художня цінність та ідейність хореографічного твору; якісне написання композиційного плану за законами драматургії; правильне визначення і підбір ідеї, сюжету, хореографічних образів, драматургічної побудови, малюнків та характерної хореографічної лексики для кожного образу; правильне використання методів, прийомів, форм проведення постановочного процесу, вміле чергування художніх прийомів композиції танцю в балетмейстерській діяльності; знати методику створення сюжетних та безсюжетних хореографічних творів малої форми, особливостей виконання партерних, повітряних підтримок в дуетному танці.

Перспективою подальших розвідок науковців може бути розробка нових методичних принципів та технологій підготовки майбутніх хореографів до здійснення постановки нових танцювальних шоу-проектів з використанням 3Д технологій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бичков О. В. Формирование ансамблевой техники музыканта-исполнителя: автореф. дисс....канд. пед. наук: 13.00.02. Санкт-Петербург: 2005. 22 с.
2. Благова Т. О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти: Вісник Житомирського держ. ун-ту. 2010. Вип. 50. Педагогічні науки. С. 72–76.
3. Волчукова В. М., Бугаєць Н. А., Ліманська О. В., Тищенко О. М. Методика роботи з хореографічним колективом: основи курсу: навчально-методичний посібник. Харків, 2013. 265 с.
4. Освітньо-професійна програма «Хореографія» другого (магістерського) рівня вищої освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди
5. Пархоменко О. М. Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки: автореф. дисс....канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: 2016. 22 с.
6. Шевченко В. Т. Мистецтво балетмейстера в народно-сценічній хореографії. Навч.-методичний посібник. К. : ДАКККіМ, 2006. 184 с.
7. Енська О. Ю., А. І. Максименко, І. О. Ткаченко. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. 157 с.

REFERENCES

1. Bichkov, O. V. (2005). *Formirovaniye ansamblevoy tekhniki muzykanta-ispolnitelya*. [Formation of ensemble technique of a musician-performer]. Saint-Petersburg.
2. Blagova, T. O. (2010). *Osoblyvosti profesiyanoi pidgotovky maybutnih uchyteliv-horeografiv u systemi pedagogichnoyi osvity*. [Peculiarities of professional training of future teachers-choreographers in the system of pedagogical education]. Zhytomyr.
3. Volchukova, V.M., Bugaets N. A., Limanska, O. V., Tishchenko, O. M. (2013). *Metodyka roboty z horeografichnym kolektivom: osnovy kursu*. [Methods of working with a choreographic team: the course basics]. Kharkiv.
4. *Osvitnyo-profesiyna programa «Horeografiya» drugogo (magisterskogo) rivnya vyshchoyi osvity*. [Educational and professional program «Choreography» of the second (master's) level of higher education]. Kharkiv.
5. Parkhomenko, O. M. (2016). *Formuvannya baletmeysterskyh umin maybutnih uchyteliv horeografiyi u procesi fahovoyi pidgotovky*. [Formation of choreography skills of future teachers of choreography in the process of professional training]. Kyiv.
6. Shevchenko, V. T. (2006). *Mystectvo baletmeystera v narodno-scenichniy horeografiyi*. [The art of the choreographer in folk-stage choreography]. Kyiv.
7. Enska, O. Y., A. I. Maksymenko, I. O. Tkachenko. (2020). *Kompozyciya tancu ta mystectvo baletmeystera*. [Dance composition and art of the choreographer]. Sumy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ВОЛЧУКОВА Вікторія Миколаївна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне мистецтво, хореографічна педагогіка.

ТИЩЕНКО Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне мистецтво, хореографічна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

VOLCHUKOVA Viktoriia Mykolayivna – Ph.D in Art History, Associate Professor of the Department of Choreography of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: choreographic art, choreographic pedagogy.

TISHCHENKO Olena Mykolayivna – Candidate of Pedagogic sciences, Assistant Professor of the Department of Choreography of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: choreographic art, choreographic pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2021 р.